

32-F-126

ČSR

OBČANSKÁ KNIHOVNA
ŘÍDÍ F. V. KREJČÍ

32-F-126 SVAZEK 3.

DR. BOHUMIL BAXA:

FORMY REPUBLIKY

VDÁNO
PÉČÍ MINISTERSTVA
ŠKOLSTVÍ A NÁRODNÍ OSVĚTY
VE STÁTNÍM KNIHOSKLADĚ V PRAZE

32
DĚKARNA LÁSTOVKY 32-F-

OBČANSKÁ KNIHOVNA
ŘÍDÍ F. V. KREJČÍ
SVAZEK

3.

32-F-726

DR. BOHUMIL BAXA:

FORMY REPUBLIKY

1920

VYDÁNO

PÉČÍ MINISTERSTVA
ŠKOLSTVÍ A NÁRODNÍ OSVĚTY
VE STÁT. ŠKOL. KNIHOSKLADĚ V PRAZE

RŮZNÉ FORMY REPUBLIKY.

Republika není jednotnou formou státní. To, co nazýváme republikou, není jednotný útvar stejného rázu. Naopak vidíme, že ve státech, kde jest zavedena republika jako forma státní, jsou velmi četné a závažné rozdíly ve státním ústrojí. Jiná jest forma republiky ve Francii, jiná ve Spojených státech severoamerických čili Severoamerické Unii, jiná ve Švýcarsku a jiná opět v republikánských státech jihoamerických.

Tyto ruské formy republikánské jsou ostatně také zcela pochopitelné. Forma státní a přirozeně také forma republikánská není přece nějakou šablonou, podle které by lze život v určitém státu zaříditi. Takřka v každém státu jsou podmínky veřejného života jiné. Zeměpisná poloha státu, útvar půdy, podnebí a ovšem povaha národa, která za-
jistě jest i těmito přirozenými podmínkami určována, mají na život veřejný rozhodný vliv. A právě povaha určitého národa jest tím činitelem, který si mnohdy formu státní přímo vynutí.

Žádná forma státní — a to platí stejnou měrou o republice, jako o monarchii — není formou dokonalou, a nehodí se tedy každá forma pro každý národ. Forma státní má hodnotu pouze poměrnou, t. j. pokud vyhovuje povaze určitého národa, a má tedy určitá forma státní pouze tehdy oprávnění, je-li ve shodě s povahou národa.

Není tedy jednotné formy republikánské, nýbrž forem těchto jest vlastně tolik, kolik jest vůbec republikánských států. Avšak při veškeré této ruz-

Koupil od	M. Kaňkoubou
Darem od	_____
v	_____ za Kčs
Inv. čis.:	33.602
Sign:	_____

<p>ÚSTŘEDNÍ KNIVOVNA PRÁVNICKÉ FAKULTY UJEP STARÝ FOND Č. inv.: 018295</p>
--

nosti lze přece stanoviti určité vzory či typy republik, do kterých možno státy s formou republikánskou zařaditi. Některé z těchto typů náleží dnes již minulosti; proto netřeba se ani o nich zmiňovati a stačí uvésti jen typy dnes významné.

Dělidel praktických typů republik jest celkem dvě. Dělíme totiž formy republiky jednak podle toho, kdo jest hlavou republiky, jednak podle toho, jaké postavení má podle ústavy v republice národ a jak jest ustavena a organisována vláda. Podle prvního dělidla rozlišujeme celkem dva druhy: republiky presidentské a republiky s hlavou státu sborově organisovanou.

Republika presidentská jest ten druh republiky, kde hlavou státu jest jedinec, volený president. President volí se vždy na určité období, ústavou již předem stanovené, buď národem, aneb sborem zákonodárným. Prvý způsob volby jest zaveden v republikách amerických, druhý způsob ve Francii. Funkční období presidenta není ve všech republikách stejné; pohybuje se však mezi 4 až 7 roky. Po vypršení funkčního období může býti president znovu volen. (Výjimku zde činí pouze Argentina a Brazílie, kde ústavou jest stanoveno, že president nemůže býti volen pro období bezprostředně následující, nýbrž teprve až pro druhé období.)

Republika nepresidentská jest ten druh republiky, kde hlavou státu není jedinec, nýbrž sbor; proto zde mluvíme o hlavě státu sborově organisované. Tento druh republiky máme předem ve Švýcarsku. Zde hlavou státu a orgánem výkonné moci jest sedmičlenná spolková rada, volená spojeným spolkovým shromážděním na tři roky. V čele této spolkové rady jest president volený z členů jejích

spojeným spolkovým shromážděním na jeden rok. Dále sem patří i tři městské státy německé, svobodná města Hamburk, Brémy a Lübek. Všechny ostatní republiky jsou republikami presidentskými.

Dělení republik na presidentské a nepresidentské není však směrodatno pro třídění republik. Rozhodno jest tu dělidlo druhé, t. j. jaké postavení má v republice národ a jak jest organisována vláda. A tu rozlišujeme celkem trojí typ republik: švýcarský, americký a francouzský.

II.

TYP ŠVÝCARSKÝ.

Typ švýcarský jest druh republiky, kde převládá forma t. zv. republiky bezprostřední či přímé. Takováto republika jest přímá vláda národa. Hlavním a základním orgánem státním jest tu národ či lid sám. On jest nejen pramenem a zdrojem veškeré moci, nýbrž tuto moc také sám bez prostřednictví jakýchkoli zástupců či poslanců vykonává. Zde tedy národ sám jest skutečným vládcem, jest nejvyšším zákonodárcem a nejvyšším soudcem.

Výhoda takovéto republiky přímé záleží v tom, že vůle národa se tu projevuje vždy jasně a že podle povahy věci nemůže býti nikdy sporu o tom, zda vůle zástupců národa se kryje s vůlí národa samotného. Ale na druhé straně jsou tu četné stinné stránky. Nemají přece všichni občané státní náležitě porozumění pro všechny záležitosti státní. Řekněme na př., že se jedná o zákon, pro jehož porozumění jest třeba odborných vědomostí. Tu nelze zajisté od občana průměrně vzdělaného žádati, aby měl tyto odborné znalosti, a takovýto občan bude tedy hlasovati o ně-

čem, čeho nepochopil. Nemá také každý občan tolik času, aby vše, o čem má hlasovati, také náležitě prostudoval, a bude tedy hlasovati o něčem, čeho ani náležitě nepročeti. Ostatně takovéto hlasování lidové týká se vždy celku, a nebude tedy lze ani věc prodebatovati, ani jakkoli pozměniti, nýbrž bude nutno věc v celku buď přijmouti, buď zamítnouti. Konečně když každou záležitost sebe nepatrnější bude nutno předkládati národu na přijetí či zamítnutí, vzniknou tím zajisté značné průtahy ve státní správě.

Ale republika přímá v pravé své podobě jest vůbec nemožna. Lze si zajisté mysliti, aby národ sám se usnášel na všech zákonech, ba lze si snad i představití, že by národ sám i soudil, ale jednu věc nelze vůbec očekávati, totiž že by národ sám vedl také správu státní. To jest již povahou věci vyloučeno, neboť nelze si přece mysliti, že by celý národ jako sbor zasedal a vedl správu. Proto republika přímá ve své ryzosti jest státní útvar prostě nemyslitelný. Vždy musí tu býti nějaký orgán státní, který by jako zmocněnec národa jménem národa státní činnost vykonával. Z toho důvodu, mluvíme-li přes to o republice přímé či bezprostřední, rozumíme tím takový útvar republiky, kde aspoň některé funkce státní vykonává národ sám.

Tato funkce státní, kterou národ sám, bez jakýchkoli zástupců vykonává, jest pravidelně funkce zákonodárná t. j. usnášení se o zákonech. Národ zde sám usnáší se na zákonech; to děje se prostředkem t. zv. referenda.

Referendum jest přímé hlasování národa. Národu se takto poskytuje možnost, aby se o určité záležitosti vyslovil. Někteří státopěvci chtějí vedle

referenda rozeznávati ještě plebiscit a shledávají rozdíl mezi referendem a plebiscitem v tom, že referendum jest prostředek, kterým lid v republice přímé vykonává moc státní, kdežto plebiscit jest prý projev, kterým národ zmocňuje určitou osobu k úkonu státnímu obzvláštní důležitosti. Vpravdě však sotva bude lze shledávati zde nějaký rozdíl; obě jest projev národa přímým hlasováním lidovým, tedy v podstatě totéž, jen předmět, o který může jíti, jest různý. Není tedy plebiscit nic jiného než referendum, a rozeznávání mezi obojím nemá nijakého vnitřního oprávnění.

Referendum rozlišujeme závazné či obligatorní, je-li totiž ústavou stanoveno, že o určité záležitosti musí býti rozhodnuto hlasováním lidovým, a podpůrné či fakultativní, stanoví-li ústava, že za určitých předpokladů k takovému hlasování může dojíti. Podle druhu zákonů, jež jsou předmětem lidového hlasování, rozeznáváme referendum ústavní, hlasuje-li národ o ústavě neb o jinakém zákonu ústavním, a referendum zákonné, jedná-li se o zákonech obyčejných či prostých. Zde národ hlasováním potvrzuje zákon přijatý sborem zákonodárným, takže zákon neb ústava nabývají platnosti teprve, když národ lidovým hlasováním je schváli — t. zv. referendum ratifikační. Avšak sbor zákonodárný může také předem, než pustí se do projednávání určitého zákona, dotázati se národa, přeje-li si zákon dotčeného obsahu čili nic; v tomto případě mluvíme o referendu konsultativním. Ve všech těchto případech národ hlasuje vždy o celém zákonu a lidovým hlasováním zákon v celku buď přijímá neb zamítá; přijmouti pouze část zákona a část zamítnouti nelze.

V případech, o kterých bylo dosud mluveno, ry-

chází podnět k lidovému hlasování buď od vlády, buď od sboru zákonodárného. Avšak podnět k hlasování lidovému může vyjít také ze středu občanstva samotného. Zde opět rozeznáváme t. zv. veto populární, které záleží v tom, že určitá část občanstva může ve lhůtě ústavou předepsané žádati, aby zákon sborem zákonodárným již přijatý byl předložen lidu, aby tento přímým hlasováním se mohl o něm vysloviti. Posléze uvádíme t. zv. populární iniciativu, jejíž podstatou jest, že určitá část občanstva může žádati, aby národ lidovým hlasováním rozhodl, přejeli si určitý zákon touto částí občanstva navržený.

Republika bezprostřední či přímá jest — ovšem nikoli v plné své ryzosti — podle povahy věci možna jen ve státech malých. Skutečně také tento způsob republiky jest jen ve Švýcarsku, a to ani ne tak ve spolkovém státu švýcarském, jako spíše v jednotlivých kantonech švýcarských. Proto mluvíme také o typu švýcarském.

Republika švýcarská není státem jednotným, nýbrž spolkovým, složeným ze dvacetidvou svrchovaných kantonů. (Z těchto kantonů jsou tři rozděleny na dvě polovice, takže správněji bylo by mluvit o dvaceti pěti kantonech.) Všechny tyto kantony tvoří ve svém souhrnu švýcarskou konfederaci. Nejvyšším orgánem konfederace jest spolkové shromáždění, které se skládá ze dvou komor: z rady národní a z rady stavovské. Rada národní jest zastoupení veškerého národa švýcarského a obsazuje se výlučně volbou. Volby se konají po kantonech a připadá jeden poslanec na 20.000 obyvatelů, při čemž zlomek nad 10.000 se čítá za plných 20.000. Každý kanton musí voliti aspoň jednoho poslance; totéž

platí o polovičních kantonech. Rada stavovská se skládá ze 44 členů, kteří jsou jmenováni jednotlivými kantony. Každý kanton vysílá do ní po dvou zástupců, poloviční kantony po jednom. Způsob volby těchto členů rady stavovské jest ponechán kantonům. V některých kantonech volí tyto členy národ sám, v menšině kantonů volí je zákonodárné sbory.

Spolkové shromáždění jest nejen sborem zákonodárným pro záležitosti, jež ústavou jsou vyhrazeny konfederaci, nýbrž usnáší se také na spolkových záležitostech vládních a správních. Celkový obor jeho působnosti jest určen ústavou konfederace. Každá z obou komor spolkového shromáždění jedná samostatně a má stejné právo iniciativy. Jedná-li se však o záležitosti ústavou zvláště stanovené, spojují se obě komory v jedno shromáždění, kde se pak hlasuje nikoli podle komor, nýbrž podle členů. V tom směru tedy národní rada, ježto jest mnohem četnější, má převahu nad radou stavovskou.

Orgánem výkonné moci jest spolková rada složená ze sedmi členů, které volí spolkové shromáždění na tři roky z občanů, kteří jsou volitelní do národní rady, s tím toliko obmezením, že z téhož kantonu lze voliti jen jednoho člena. Předseda a místopředseda této spolkové rady jsou voleni spolkovým shromážděním na dobu jednoho roku z členů spolkové rady. Členové spolkové rady mají hlas poradný v obou komorách spolkového shromáždění, jakož i právo činiti zde návrhy. Obor pravomoci spolkové rady jest určen ústavou.

Pro konfederaci jest dále zřízen spolkový soud se sídlem v Lausannu, jehož členy volí spolkové

shromáždění, majíc zřetel k tomu, aby všechny tři národní jazyky tu byly zastoupeny. Právomoc jeho jest určena ústavou a jeho organizace zvláštním zákonem.

V jednotlivých kantonech ústavní zřízení není stejné. Ve dvou celých a ve čtyřech polovičních kantonech — Uri, Glarus, obojí Unterwalden, obojí Appenzell — jest demokracie přímá, v sedmi kantonech celých a v jednom polovičním jsou sice sbory zastupitelské — rady kantonální — ale jest tu závazné referendum t. j. přímé hlasování národa o každém zákoně, a v ostatních kantonech jest demokracie zastupitelská či reprezentativní, avšak i tu jest buď podpůrné referendum nebo populární veto.

V kantonech s demokracií přímou lid vykonává veškeru moc ve státu. Vzorem tu může býti ústava polovičního kantonu Appenzell (Außer Rhoden). Zde veškeru moc vykonává lid, přímo v zemské obci, nepřímou prostřednictvím orgánů volených lidem. Zemská obec jest nejvyšším orgánem kantonu. Ona se usnává o ústavě, přijímá neb zamítá zákony, rozhoduje o smlouvách kantonu, schvaluje rozpočet a přivoluje k nákladům, jež převyšují obnos 30.000 fr. neb roční výdej 10.000 fr. Ona dále volí sedmičlennou radu vládní s presidentem v čele — Landammann — jakožto vládní a správní orgán kantonu; obor pravomoci této vládní rady jest vymezen ústavou. S výhradou práv obce zemské vykonává práva svrchovanosti kantonální rada volená obcemi tak, že na každých 1000 obyvatelů připadá jeden člen. Obor pravomoci rady kantonální jest vymezen ústavou. lze však celkem říci, že jest to sbor spíše příbravný a poradný než konečně rozhodující. Zemská obec schází se k řádnému zasedání jednou do roka, pravi-

delně poslední neděli měsíce dubna. Vedle toho mohou se konati i zasedání mimořádná za podmínek stanovených ústavou. Pořad jednání zemské obce vypracuje rada kantonální, která každou záležitost, o níž jest zemské obci rozhodovati, doloží náležitými důvody. Předsedá president vládní rady — Landammann — a jakákoli debata jest vyloučena; v zemské obci se pouze hlasuje.

III.

REPUBLIKA ZASTUPITELSKÁ ČI REPRESENTATIVNÍ.

Protivou republiky přímé jest republika zastupitelská. Základní pojetí republiky zastupitelské jest, že národ jest tu sice zdrojem a pramenem veškeré moci ve státu, avšak tuto moc nevykonává přímo sám, nýbrž volí k tomu účelu své zástupce či reprezentanty, kteří pak jménem národa vykonávají práva příslušející v podstatě národu samotnému. Tu práva národa obmezují se vlastně jen na výkon volby jeho zástupců. Myšlenka zastupitelská může býti provedena důsledně, t. j. národu krom práva voliti si své zástupce nepřísluší nikterak přímo rozhodovati o některé záležitosti státní, aneb může býti národu vyhrazeno právo o určitých záležitostech kromobyčejné důležitosti rozhodovati přímým hlasováním t. j. referendem. Sem spadá zejména ústava a její změny, zákony ústavní, po případě i jiné zákony zvláště závažné aneb i určité důležité záležitosti správní.

Zástupci národa jsou tu president jako hlava státu a zároveň i hlava moci výkonné a sbor zákonodárný či parlament jako představitel moci zákonodár-

dárné. Způsob, jakým tito zástupci jsou voleni, ustanovuje ústava dotčené republiky. Kdežto prezident jest volen buď přímo národem nebo sborem zákonodárným, jest sbor zákonodárný volen přímo národem. On jest sborem zastupitelským po výtece a zastupuje vlastně národ. Podle moderního pojetí zastupuje každý člen tohoto sboru čili poslanec nikoli ten sbor voličský neb ten okres volební, za který byl zvolen, nýbrž celý národ. Práva a povinnosti jak celého sboru, tak i jednotlivého poslance jsou vytčeny ústavou, nikoli vůlí lidu, který jej volil. Voličové nemají práva ukládati svému poslanci jakékoli rozkazy, a každý takovýto rozkaz neb každá instrukce jsou právně neplatny. Rovněž i celý sbor a jednotlivý poslanec jsou právně neodpovědní a z výkonu svého úřadu nejsou po právu povinni nikomu skládati účty.

Avšak od této neodpovědnosti a nezávislosti právní sluší dobře lišiti odpovědnost politickou. Parlament i poslanec jest sice právně neodpovědný, ale není neodpovědný také politicky. Naopak po politické stránce jest tu veliká odpovědnost a poměrně malá samostatnost. Obé se podává z celkové politické organizace národa. Volby do parlamentu nekonají se přece bez jakékoli politické myšlenky, nýbrž podle politických programů. Tu pak již sám výsledek voleb dává předem tušiti politickou směrnicí celého parlamentu. Parlament zde jest pod kontrolou politických stran a nad to ještě pod kontrolou činitele mnohem silnějšího, totiž veřejného mínění. A tato odpovědnost vůči politickým stranám a veřejnému mínění jest mnohem mocnější než jakákoli odpovědnost právní. A právě tak jest tomu i s jednotlivým poslancem. I on jest právně neodpovědný a

oproti svým voličům samostatný. Ale není samostatný politicky. Již sama okolnost, že poslanec se nevolí na čas života, nýbrž na určitou předem vytčenu dobu, působí, že poslanec, ač-li po vypršení období volebního chce býti znovu volen, jest povinen dbáti bedlivě smýšlení svého voličstva. Ostatně volby se nekonají od národa neorganisovaného, nýbrž určeného podle politických stran, a při volbách se přihlíží k politickému příslušenství dotčeného kandidáta. Tu sama skutečnost, že poslanec jest zvolen za určitou politickou stranu, ukládá jemu již předem určité závazky nejen vůči jeho voličstvu, nýbrž v míře mnohem větší vůči politické straně, za kterou byl zvolen. Tyto závazky nelze sice vyjádřiti nějakou formulkou právníkou, ale jsou to závazky politické a mravní, které jsou mnohem silnější než jakýkoli závazek právní.

Sbor zákonodárný či parlament jest založen na soustavě dvoukomorové. Parlament se skládá ze sněmovny dolní či sněmovny poslanecké a ze sněmovny horní či senátu. Pouze některé republiky středoamerické mají toliko jednu sněmovnu. V zásadě jsou si obě sněmovny úplně rovny, avšak senát pravidelně vedle funkce zákonodárné vykonává ještě určité funkce správní.

Způsob, jakým se volí poslanci, nazýváme soustavou volební. Lišíme celkem dvě soustavy: soustavu listinnou čili soustavu skrutinia listin a soustavu volebních okresů čili soustavu uninominální. Prvá soustava záleží v tom, že poslanci buď celé země neb aspoň velkého okrsku se volí v jednom sboru volebním, takže volič píše na hlasovací lístek tolik jmen, kolik jest voliti poslanců. Výhoda této soustavy záleží v tom, že zde při výběru kandidátů

mohou spíše rozhodovati vyšší hlediska než pouze místní zájmy, a že poslanec není tak příliš závislý na svých voličích. Ovšem také styk poslance s jeho voliči jest mnohem volnější, což mnohdy jest spíše nevýhodou. Není-li však postaráno o zastoupení menšin, může při této soustavě dojíti k výsledkům až křiklavě nespravedlivým, ježto strana, která má počet hlasů jen o něco málo menší než strana vítězná, vychází tu zcela na prázdno.

Soustava volebních okresů záleží v tom, že se celá země rozdělí na tolik volebních okresů, kolik jest voliti poslanců, takže každý okres volí jen jednoho poslance. Zde ovšem záleží mnoho na rozdělení volebních okresů a lze umělým rozdělením země na okresy vytvořiti parlament, jehož složení se nikterak nesrovnává s rozvrstvením obyvatelstva. Tomu říkáme volební geometrie (v Severoamerické Unii gerrymandering po vedoucím demokratickém politiku ve státu Massachusetts Elbridge Gerry, který tohoto úskoku užil při dělení země na volební okresy).

Při soustavě listinné jest v některých zemích zavedena soustava poměrného zastoupení. Účel jeho jest, aby se dostalo zastoupení stranám, které zůstaly v menšině, a to podle počtu odevzdaných hlasů. Soustav tohoto poměrného zastoupení jest velmi mnoho, z nichž některé jsou jednoduché, některé opět až příliš složité a umělé. Nejjednodušší způsob jest, že počet všech platně odevzdaných hlasů se dělí počtem poslanců, které jest voliti; podíl takto vyšlý jest t. zv. kvocient či volební číslo. Tu pak každé straně se přikáže tolik mandátů, kolikráte jest volební číslo obsaženo v počtu hlasů odevzdaných ve prospěch její kandidátní listiny.

Pokud způsobu voleb se týče, rozeznáváme volby ústní a písemné; ústní volby dnes již vymizely, neboť jen písemné volby zaručují tajnou a tím přirozeně i svobodnou volbu. Dále lišíme volby přímé a nepřímé; při oněch volí voliči přímo kandidáta, při těchto volí nejprve t. zv. volitele, kteří pak volí kandidáta.

Republika zastupitelská rozpadá se opět na dva druhy: na republiku ustavenou na zásadě t. zv. dělené moci ve státu čili typ americký a na republiku parlamentní čili typ francouzský.

IV.

TYP AMERICKÝ.

Vzorem republiky typu amerického jest Severoamerická Unie. Ústava Severoamerické Unie byla vypracována na základě učení francouzského státovědyce Montesquieua, které právě v 18. století zjednálo si neobyčejný vliv. Montesquieu vycházel totiž z přesvědčení, že jenom v tom státě lze mluvit o opravdové svobodě, kdy veškerá moc státní není soustředěna v jedněch rukách, nýbrž dělí se mezi různé činitele či orgány. Takto tedy každý orgán vykonává pouze určitou část moci státní a ve výkonu své pravomoci může kontrolovati orgán druhý, tento opět třetí, a touto vzájemnou kontrolou vylučuje se, aby jeden orgán soustředil ve svých rukou veškerou moc, a zjednává se rovnováha ve státu. Rozeznával pak Montesquieu celkem tři velké obory moci státní: moc zákonodárnou, jejíž úkolem jest usnášeti se na zákonech t. j. pravidlech právních závazných pro jednání lidská, moc výkonnou, která v mezích zákonů vede správu státní, a moc soudcovskou, která

na základě platných zákonů ve sporných případech nalézá za právo. Moc výkonná přísluší hlavě státu, t. j. panovníkovi, moc zákonodárná parlamentu, moc soudcovská neodvislým soudům. Podle tohoto učení byla vybudována ústava Unie. Její tvůrce přesně od sebe odlišili tyto tři moci a svěřili moc výkonnou prezidentovi, moc zákonodárnou kongresu a moc soudcovskou soudům.

Severoamerická Unie není státem jednotným, nýbrž spolkovým, složeným z jednotlivých t. zv. států dílčích. Poměr Unie k jednotlivým státům dílčím jest upraven tím způsobem, že obor pravomoci mezi Uníí a státy dílčími jest vymezen přesně ústavou. V obor pravomoci Unie spadají t. zv. společné záležitosti, kteréž jsou: válka a mír, smlouvy a záležitosti zahraniční, vojsko a loďstvo, spolkové soudnictví, obchod, míry, váhy a měna, právo autorské a patentní, daně na úhradu společných záležitostí, ochrana občanů proti nespravedlivému neb nerovnému zákonodárství států dílčích. Ostatní záležitosti spadají v obor pravomoci států dílčích.

President Unie jest hlavou státu a zároveň hlavou moci výkonné. Jest volen národem, a to volbou nepřímou; nejprve se volí volitelé, a ti to pak volí presidenta. Volba se děje podle států. Každý stát volí tolik volitelů, kolik vysílá poslanců a senátorů do kongresu. Skrutinium se provádí v hlavním městě Unie. K platnému zvolení se vyžaduje nadpoloviční většina všech platných hlasů. Nedosáhl-li nikdo z kandidátů této nadpoloviční většiny, spadá volba na poslaneckou sněmovnu kongresu, která zvolí jednoho ze tří kandidátů, kdož obdrželi největší počet hlasů. Zde volba se děje podle států, a každý stát má jeden hlas. K platnému zvolení jest

třeba přítomnosti zástupců dvou třetin všech států a nadpoloviční většiny.

V den volby presidenta Unie koná se i volba vicepresidenta; volba tato se koná podle stejných zásad, jako volba presidenta. Nedosáhl-li nikdo z kandidátů nadpoloviční většiny, spadá volba na senát, který zvolí jednoho ze dvou kandidátů, kdož obdrželi největší počet hlasů.

President — a rovněž i vicepresident — jest volen na dobu čtyř roků. Ústava nepraví ničeho o tom, může-li býti odstupující president znovu volen. Na základě toho připouští se opětná volba presidenta, avšak ústavní zvyklostí se vyvinula zásada, že president může býti volen opětně jen po druhé, volba po třetí jest vyloučena.

Během svého úřadování může býti president sesazen. To se však může státi, byl-li president na základě obžaloby — impeachment — odsouzen pro velezradu, úplatnost nebo jiné těžké zločiny a přečiny. Obžalobu vznáší zde poslanecká sněmovna kongresu, a soud koná senát za předsednictví předsedy nejvyššího soudu.

President jest hlavou moci výkonné. Jemu přísluší předem řídit politiku zahraniční. V tomto oboru nemá však ruku naskrze volnou. Válku vyhlašuje kongres, a k uzavření smluv s cizími státy má president zapotřebí souhlasu senátu. Dále jemu přísluší řídit politiku vnitřní. Avšak i v tomto směru není moc jeho valná, ježto právě v tomto oboru vystupuje pravomoc dílčích států. President dále jmenuje na úřady Unie; v tomto směru vykonávají však značný vliv senátoři. Rovněž jmenuje president ministry; zde má naprosto volnou ruku. Ministři jsou odpovědní pouze prezidentu, nikoli

také kongresu, jemuž na jmenování ministrů nijaký vliv nepřísluší; oni jsou pouhými zřízeními presidentovými a ze svého úřadu odpovídají pouze presidentu, nikoli také někomu jinému. Ministři nesmějí býti členy kongresu a nemají práva účastniti se jednání jeho.

V oboru moci zákonodárné nepřísluší presidentovi t. zv. právo iniciativy zákonodárné t. j. on nemá práva navrhovati zákony. Tento nedostatek iniciativy zákonodárné nahrazuje se však právem podávati poselství kongresu, což zejména má důležitost při zahajování kongresu, kdy president může jaksi nepřímo podávati náměty k činnosti zákonodárné. President má však právo podepisovati návrhy zákonů usnesené kongresem. Každý zákon potřebuje k platnosti podpisu presidentova. Nesouhlasí-li president s návrhem zákona, má právo do deseti dnů vrátiti jej kongresu k opětnému projednání, jest i tak povinen udati pro to důvody. Kongres může však setrvati na svém návrhu, k čemuž se nyní vyžaduje v obou sněmovnách dvoutřetinové většiny; hlasování děje se však pouze „ano“ a „ne“ a o hlasování se sepisuje zvláštní protokol obsahující jména i vota všech hlasujících. V tomto případě stává se dotčený návrh zákonem. Ve skutečnosti však, jakmile president vrátí návrh zákona k opětnému projednání, návrh padá, neboť veřejné mínění se ihned postaví na stranu presidentovu proti kongresu. Čím častěji president nepodepíše návrh zákona přijatý kongresem, tím jest v Unii populárnější. Občanstvo pohlíží totiž na presidenta jako na svého ochránce proti přehmatům kongresu.

V celku lze říci, že moc presidentova v míru není valná. V dobách mimořádných, zejména však

ve válce, moc presidentova stoupá, že se může státi dokonce i diktátorem. A právě světová válka ukázala, jaké výše může dostoupiti moc presidenta Unie, a lid severoamerický to pokládá za něco naprosto samozřejmého.

Moc zákonodárná v Unii jest vykonávána kongresem, který se skládá ze dvou komor: ze sněmovny representantů či poslanecké a ze senátu. Senát jest obeslán jednotlivými státy, po dvou členech z každého státu, které volí zákonodárné sbory či legislatury států, na dobu šesti let. Každého druhého roku vystupuje však třetina členů, jež se doplňuje novými volbami. Poslanecká sněmovna se ustavuje přímou volbou; právo volební jest totožné s právem volebním do legislatur. Období zákonodárné činí dva roky, a každý sudý rok jsou nové volby.

Pravomoc obou těchto komor není stejná. Sněmovna representantů vykonává jen činnost zákonodárnou, v čemž konkuruje se senátem; pouze finanční osnovy nutno předložiti nejprve sněmovně representantů. Senát však vedle činnosti zákonodárné vykonává také ještě některé funkce správní. Rovněž význam obou těchto komor není stejný. Senát se těší všeobecné oblibě a hlas jeho skutečně ve veřejnosti americké váží. Naproti tomu sněmovna representantů má význam celkem nepatrný, a lid americký pohlíží k ní s nedůvěrou. Také úroveň inteligence členů této sněmovny jest podprůměrná, a mravní její úroveň jest velmi nízká. Korupce jest zde zjevem takřka stálým. Jest to důsledek skutečnosti, že v Unii slušní lidé se politiky straní a politika dostává se do rukou t. zv. politikářů (angl. politicians); lidí, kteří pěstují politiku ze řemesla, a jichž ruce bývají málokdy čisté. Tvůrčové ústavy

severoamerické byli sice toho mínění, že sněmovna reprezentantů bude mít právě z toho důvodu, že vychází ze všeobecných voleb, vždy vrch nad senátem. Vývoj dějinný nedal jim však v tom za pravdu. Právě naopak. Dnes má v míře nepoměrné senát vrch nad sněmovnou reprezentantů, a jen on udržuje váhu kongresu proti nízké úrovni sněmovny reprezentantů.

President nemá práva rozpustiti kongres a to ani sněmovnu reprezentantů. Toho se však nejeví nikdy potřeba. Jednak jest doba zasedání kongresu příliš krátká — dva roky, — takže takovéto opatření by bylo opravdu zbytečné, jednak při rozporu mezi kongresem a presidentem veřejné mínění, jak už výše bylo řečeno, se staví na stranu presidentovu, takže kongresu nezbyvá než povoliti.

Moc soudcovská jest vykonávána spolkovými soudy. Soudce v Unii má mnohem větší moc než ve státech jiných, neboť rozhoduje dokonce i o platnosti či spíše řečeno o ústavnosti jednotlivých zákonů. Zákony v Unii nemají totiž všechny stejnou moc vřící, nýbrž jest tu určité pořadí či hierarchie zákonů, takže zákon na přednějším místě postavený má přednost před zákonem postaveným na místě zadnějším. Pořadí toto jest: ústava Unie, zákony Unie, ústava států, zákony států. Zákony Unie nesmějí se přičítati ústavě Unie, ústava dílčího státu nesmí se přičítati ani zákonům, ani ústavě Unie, a zákony dílčího státu nesmějí se přičítati ani ústavě dotčeného státu dílčího, ani zákonům neb ústavě Unie. Shledá-li tedy americký soudce, že na př. ústava nějakého dílčího státu se přičítá v něčem buď zákonu neb ústavě Unie, prohlásí dotčené ustanovení ústavy za neústavní a tím za právně neplatné. Proti rozsudku

soudcovskému v tomto směru není nijakého prostředku.

Obdobnou ústavu, jako Unie, mají jednotlivé státy dílčí. Každý z těchto států má právo vypracovati si vlastní ústavu a jest po této stránce obmezen jen ve dvojím směru: jednak musí ústava každého státu býti republikánská — monarchická ústava jest vyloučena — jednak nesmí se ústava přičítati ani zákonům, ani ústavě Unie.

Každý stát dílčí vykonává všechna výsostná práva státní s vyloučením těch práv, jež vykonává Unie; rovněž nepřisluší jemu právo odlučky od Unie. Moc výkonná jest svěřena volenému guvernérů, moc zákonodárnou vykonávají legislatury, které se skládají ze dvou komor: ze sněmovny reprezentantů či sněmovny dolní a ze senátu či sněmovny horní. Volební právo do sněmovny reprezentantů jest celkem stejné s volebním právem do kongresu. V některých státech přísluší právo volební i ženám. Období zákonodárné činí zde rovněž pouze dva roky; každý druhý rok jsou volby. Volební právo do senátu vyžaduje oproti volebnímu právu do sněmovny dolní určité odchylky, z nichž jest zejména uvěsti, že volby do senátu konají se po okresech mnohem rozsáhlejších než do sněmovny reprezentantů, na dobu delší i že pro pasivní právo volební do senátu se vyžaduje vyšší hranice věková. Pravidelně jest senát sborem permanentním t. j. obnovuje se jen po částech, kdežto sněmovna reprezentantů se obnovuje po dvou letech vždy v celku. Moc soudcovská jest vykonávána soudci, kteří jsou však v některých státech jako jiní úředníci voleni pouze na určité období časové, a přirozeně nepožívají tak dobré pověsti jako soudcové Unie, neb soudcové těch států,

kteří jsou ustanovováni na doživotí. Legislatury mají ve státech ještě méně vážnosti než kongres Unie. To platí ovšem v první řadě o sněmovně dolní. Jest v severoamerické Unii takřka ustáleným míněním, že horní sněmovna, senát, jest tu proto, aby byl jakousi brzdou proti ukvapenosti, tyranství a korupci sněmovny dolní. Ba v některých státech mají legislatury tak špatnou pověst, že sejíti se legislatury se očekává se strachem, a naopak chvíle, kdy se legislatury rozcházejí, se v národě pocítuje jako všeobecné osvobození.

I ve státech má guvernér právo vrátiti návrh zákona usnesený legislaturami k opětnému projednávání, a čím častěji toto právo vykonává, tím více získává na své popularitě. I zde, ba ještě více než v Unii, se pokládá guvernér za přirozeného ochránce lidu proti přehmatům a úplatnosti sborů zákonodárských, resp. sněmoven reprezentantů. Ani v Unii kongresu, ani ve státech legislaturám nepřisluší právo zákonodárné v plném rozsahu. Ony mají právo usnášeti se pouze na zákonech obyčejných, nikoli také na změnách ústavy a vůbec na zákonech ústavních. Ústava vymyká se z pravomoci kongresu a legislatur. Pro usnášení se o změnách ústavy jest předepsán zvláštní pochod zákonodárský. Zde lišíme právo navrhovati změnu ústavy a právo na změně se usnášeti. Pro návrh na změnu neb dodatek k ústavě jest předepsána celkem dvojitá cesta: Kongres sám může navrhnouti a zároveň i vypracovati návrh na změnu neb dodatek k ústavě; k platnému usnesení o tom se vyžaduje v obou sněmovnách dvoutřetinové většiny. Aneb mohou legislatury dvou třetin všech států Unie vyzvat kongres, aby svolal ústavní shromáždění; tomuto návrhu jest kongres

povinen vyhověti. Jaké však jest složení tohoto ústavního shromáždění, a jak se konají volby do něho, o tom ústava neobsahuje ničeho; to bude patrně ponecháno uvážení kongresu.

Usnášení na změnách neb dodatcích ústavy děje se opět dvojitou cestou. Buď je schvalují legislatury států, a k platnému schválení se vyžaduje souhlasné usnesení legislatur tří čtvrtin všech států. Aneb se svolají ústavní shromáždění ve státech, a změna neb dodatek se pokládají tehdy za přijaté, usnesou-li se na nich tři čtvrtiny těchto ústavních shromáždění.

Od dob založení Unie bylo přijato celkem patnáct dodatků k ústavě; na dobu, po kterou Unie trvá — dnes 130 let — počet zajisté malý. To lze si vysvětliti jen velikou nechutí Američanů k jakýmkoliv změnám neb dodatkům ústavy. Všechny tyto dodatky byly přijaty tak, že navrhl je kongres — dvoutřetinovou většinou v obou sněmovnách — a přijaly je legislatury tří čtvrtin států. Ústavní shromáždění vůbec svolána nebyla. Pro platnost dodatků ústavy nedevořovali se nikdy schválení presidentova z toho důvodu, že dvoutřetinová většina kongresu, které se vyžaduje k platnosti návrhu na změnu neb dodatek ústavy, stačí, aby návrh zákona neschválený presidentem nabyl přes to platnosti zákona. Tu tedy veto presidenta Unie již předem bylo by bezúčinným.

Doložití sluší, že zásadu t. zv. dělené moci ve státu nelze provést do nejzazších důsledků. Jde přece ve státu život veřejný tokem plynulým, kde jedno kolečko státního stroje zapadá do druhého, a jednotlivé t. zv. státní moci jsou pouze odleskem jedné nedílné moci státní, takže lze je od sebe oddělit pouze pojmově, nikoli však také ve skutečnosti.

Proto nelze v životě státním moc výkonnou přesně oddělit od moci zákonodárné a naopak, či spíše řečeno svěřit moc výkonnou výlučně jednomu orgánu a moc zákonodárnou výlučně orgánu jinému, takže styčných bodů by tu vůbec nebylo. Tvůrcové ústavy Severoamerické Unie podnikli však tento pokus vybudovavše svoji ústavu podle školského vzoru, podle čisté nauky francouzského státovědce Montesquieua. A přece při vši této teoretičnosti nemohli ani oni zásadu dělení moci ve státu provést do krajních důsledků. Vidíme na př., že senát kongresu není jen sborem zákonodárným, nýbrž vykonává i četné funkce správní, což ovšem v podstatě s jeho povahou jako sboru zákonodárného zajisté srovnati nelze. A kde s touto svou teorií šli přece do krajních důsledků, tam leccos stalo se života neschopným. Praktický život nesnese příliš teoretických závor, a kde takovéto závory přes to jsou, přenesse se přes ně, jako by jich tu vůbec nebylo, a potřeby praktického života vynutí si již samy instituce nové. O to dnes není mezi Američany sporu, že leckteré ustanovení jejich ústavy jest nepraktické. A přece jen mnohá z takovýchto ustanovení vůbec změněna nebyla, takže teoreticky platí dosud. Jeť v Unii takový takřka všeobecný odpor proti změnám neb dodatkům ústavy, že raději nechají nepraktická ustanovení v platnosti, než by je měnili a podnikli těžkopádný pochod změny ústavy. Takováto ustanovení tedy zůstávají v platnosti, ale ta jejich platnost jest pouze na papíře. Ve skutečnosti totiž neplatí, a praktický duch Američanů se přes ně prostě přenesse. Američané než by ústavu změnili, raději ji dovedou obejíti — zjev který ostatně pozorujeme ve všech státech, kde změny ústavy jsou spojeny s více méně značnými potížemi.

TYP FRANCOUZSKÝ.

Třetím typem republiky jest typ francouzský neb republika parlamentní, jejímž vzorem jest republika francouzská. Je-li typ americký vybudován na zásadě oddělení moci výkonné od moci zákonodárné, spočívá typ francouzský naopak na úzké součinnosti obou těchto moci, jež se dokonává ve sboru zákonodárném či parlamentu. Republika francouzská jest založena na soustavě parlamentní.

Soustava neb také režim parlamentní znamená vládu parlamentu ve státu. (V tomto směru není podstatného rozdílu mezi monarchií parlamentní a republikou parlamentní kromě toho, že v oné jest hlava státu dědična a určuje se zrozením z určitého rodu či spíše řečeno z určité ženy, kdežto v této hlava státu stanoví se na určité již předem stanovené období a určuje se volbou národa.) Parlament jest tu nejen sborem zákonodárným, nýbrž také sborem správním, který tím, že provádí nejučinnější kontrolu moci výkonné, stává se nejen osou veškerého života státního, nýbrž i regulátorem celé činnosti veřejné. Parlament jest tu skutečným vládcem ve státu. A jest to v podstatě národ sdružený v parlamentu, který prostředkem svých representantů či poslanců vládu ve státu vykonává.

Podstatné znaky režimu parlamentního jsou:

a) Ministři musí býti členy parlamentu a musí býti vzati z té strany, která má v parlamentu, a to ve sněmovně dolní, většinu. Vláda musí tedy vždy většinu parlamentu za sebou, a nějaké vládnutí proti většině parlamentu jest prostě nemožné. Hlava státu má sice podle ústavy právo volně podle svého

uvázení jmenovati a propouštěti členy vlády t. j. ministry, ale důsledkem tohoto režimu jest ústavní zvyklosti či ústavním mravem — nikoli nějakým zákonem — vázána bráti ministry jen z té strany, která má v parlamentu většinu.

b) Ministerský kabinet tvoří těleso stejnorodé; není možno, aby někteří členové jeho byli vzati z většiny parlamentu a jiní z menšiny. Důsledkem toho také politika ministerstva musí býti jednotná. Ministerstvo jest solidárně odpovědno parlamentu z politiky jím vedené. Ministerstvo není tedy pouze odpovědno z porušení ústavy neb zákona — t. zv. odpovědnost právní — nýbrž z toho, že politika, kterou zastává, jest ve shodě s politickou směrnicí většiny parlamentu — t. zv. odpovědnost politická. Rovněž není tu odpověden snad jen jeden člen ministerského kabinetu, nýbrž ministerstvo jako celek — t. zv. odpovědnost kolektivní. Odpovědnost politická a kolektivní je vyvrcholením odpovědnosti ministerské a vyznamenává se oproti pouhé právní odpovědnosti pružností a mnohem větší účinností; stačí projev nedůvěry parlamentu a ministerstvo odchází. Při tom jest zajímavo, že ve všech státech, kde jest režim parlamentní, není zákona, který by upravoval ministerskou odpovědnost. Také jest takovýto zákon zbytečný, neboť při režimu parlamentním odpovědnost ministerská se neupravuje zákonem, nýbrž ústavními zvyklostmi, které mají mnohdy větší moc vlivu a větší účinnost, než jakýkoli zákon.

c) Předseda ministerstva má význačné postavení; jest hlavou a duší celého kabinetu a rozhoduje v podstatě sám o ostatních členech kabinetu. V praxi se to děje tím způsobem, že určitý politik jest hlavou státu pověřen úkolem sestaviti kabinet: to pak jest

předseda ministerstva, který ostatní členy svého kabinetu si vybere a jména jich hlavě státu prostě oznámí.

Režim parlamentní má však jeden velmi důležitý předpoklad, totiž náležitě organisované politické strany. Bez politických stran není režim parlamentní vůbec možný. Tu pak politické strany zastoupené ve vládě jsou jakousi resonanční deskou většiny parlamentu, neboť zatím co v parlamentu většina vykonává vládu, účastněné strany mimo parlament zjednávají jí náležitěho ohlasu v nejširších vrstvách národa.

Zvláštností režimu parlamentního jest, že se neustavuje zákonem. Není totiž zákona, který by upravoval poměr hlavy státu k parlamentu a rovněž poměr mezi vládou a parlamentem. To vše se řídí ústavním mravem či ústavními zvyklostmi, jež vzaly původ svůj v Anglii, která vůbec jest kolébkou všech ústavních a parlamentních institucí, a odtud pak přešly do ostatních zemí evropských. Tyto ústavní zvyklosti nejsou psány nikde, nýbrž žijí v právním vědomí občanů státních a přecházejí s pokolení na pokolení.

Režim parlamentní má však také určité stinné stránky. Namítá se proti němu, že směřuje proti zásadě dělení moci ve státu a že parlamentu, který v pravé své podstatě jest sborem zákonodárným, dává se příliš veliká moc, kdyžť on stává se vlastně sborem vládním, jehož výborem jest ministerstvo. Námitka tato postrádá však své oprávněnosti, považíme-li, že zásadu dělení moci ve státu, jak již výše bylo řečeno, do krajních důsledků provésti nelze. Jiná námitka jest, že ve státu, kde jest více politických stran, z nichž žádná nemá naprostou

většinu v parlamentu, ustavení vlády předpokládá kompromisování politických stran, a že vládní blok, který strany uzavrou, nemá vždy náležitě stálosti. Tím dostavuje se ovšem časté střídání vlády, čímž nepřetržitost politiky vládní, zejména v oboru záležitostí zahraničních trpí. Jiná námitka rázu opravdu vážného jest, že tím v povážlivé míře stoupá vliv politických stran. A ježto v každé straně politické jest to vlastně jen několik jedinců, kteří politiku strany řídí, vzniká tu demokracie řízená oligarchií. Také může dojít k výhradné vládě jedné politické strany nad druhými a k utlačování těchto od oné. Tohoto nezdramého zjevu netřeba se však obávat. Tam, kde náležitě jsou vyvinuty cit a smysl pro právo a s nimi spojená mravní odpovědnost vedoucích činitelů i každého jednotlivého občana státního, stěží může k takovému výstřelkům dojít. Ostatně ve státu opravdu svobodném jest ještě jedna mocnost, která takovéto poruchy může vyrovnávat. Jest to veřejné mínění, jež v našem státu nemělo dosud času a příležitosti se vyvinouti, ale v jiných státech svobodných, ve Francii, v Anglii, zejména však v Severoamerické Unii, jest činitelem tak mohutným, že ovládá dokonce veškeren život veřejný.

I tu námitku dlužno konečně uvést, že při režimu parlamentním nevyžaduje se k úřadu ministerskému náležitá kvalifikace, ježto tu v první řadě jest rozhodno příslušenství k určité politické straně. Jest to zajisté zjev neobvyklý, že sice k úřadu každého zřízence státního se vyžaduje určitá kvalifikace, jen k úřadu ministra, který po hlavě státu jest zajisté prvním zřízencem státním, není třeba kvalifikace nijaké. Tu státi se může ministrem i neoborník, ba dokonce i muž, který dotčenému odboru ani neroz-

umí. Tomuto nedostatku odpomáhá se tím způsobem, že každý odbor ministerský má vlastně dva představené, jednoho úřednického, stálého, který musí prokázati náležitou kvalifikaci, a druhého parlamentního, t. j. ministra, jehož úkolem jest přejímati před parlamentem odpovědnost za úřad.

Srovnáme-li však výhody režimu parlamentního s jeho nevýhodami, dojdeme k přesvědčení, že výhody vyvažují úplně jeho stránky stinné. Pouze režim parlamentní přivádí k plné platnosti myšlenku demokratickou a jen za tohoto režimu jest možna pravá vláda národa. Národ zde vykonává vládu a občané volby.

Republika francouzská jest, jak již výše bylo řečeno, republikou parlamentní. V čele republiky jest prezident volený na dobu sedmi roků oběma sněmovnami parlamentu, které k tomuto aktu se spojí v Národní shromáždění. (Tento způsob volby podroben byl již častokrát ostré kritice. Vytyká se zejména, že má to v zápětí velkou závislost presidenta na parlamentu. Také se ozývají hlasy, aby prezident, jak tomu bylo podle ústavy t. zv. Druhé republiky, byl volen národem a nikoli parlamentem. Skutečně byl také v dnešní době podán již návrh na revisi ústavy v tom směru, aby volba presidenta byla odňata parlamentu a svěřena národu.) Po vypršení období funkčního může býti prezident bez jakéhokoli obmezení znovu volen. V praxi však se ustálila zásada, že odstupující prezident znovu ne kandiduje.

Prezident jest hlavou moci výkonné. Nakládá brannou mocí, má právo milosti i amnestie, projednává a schvaluje smlouvy s cizími státy. Válku vypovídá po předchozím svolení parlamentu. Jemu při-

sluší dále právo vydávati v mezích zákona potřebná nařízení. Svolává parlament k mimořádnému zasedání, odrokuje sněmovny na dobu ne delší jednoho měsíce a má dokonce i právo rozpustiti sněmovnu poslaneckou, k čemuž však potřebuje souhlasu senátu. Jmenuje na všechny úřady státní, jak vojenské, tak i civilní. Všechna tato práva vykonává prostřednictvím ministrů, jež sám jmenuje a propouští. V ústavě není sice stanoveno, že by president jmenoval a propouštěl ministry, ale vyvozuje se to z jeho práva jmenovati na všechny úřady, tedy zajiště i na úřad ministerský. Ovšem při jmenování a propouštění ministrů nemá president vlivem režimu parlamentního volnou ruku. Ježto ministerstvo musí míti vždy za sebou většinu parlamentu, nemůže jmenovati ministerstvo, leč z většiny parlamentní, a rovněž, když ministerstvo tuto většinu ztratí, jest president povinen demisi ministerstva přijmouti a jmenovati ministerstvo nové z nově utvořené většiny parlamentní. Ministerstvo jest odpovědno parlamentu nejen právně, t. j. z porušení ústavy neb jakéhokoli jiného zákona, nýbrž podle znění ústavy solidárně z povšechné politiky jím vedené. Ústava tedy sama vyslovuje zde kolektivní a politickou odpovědnost ministerskou. President sám jest neodpovědný, může býti stíhán jen pro velezradu. Žalobu vznáší zde sněmovna poslanecká a soudí senát jako nejvyšší dvůr soudní.

V oboru moci zákonodárné má president právo zákonodárné iniciativy, t. j. má právo navrhovati zákony. Dále prohlašuje zákony usnesené parlamentem a to ve lhůtě jednoho měsíce ode dne, kdy zákon byl dodán vládě; při zákonech nutných prohlašuje se ve třech dnech. Ve lhůtě stanovené pro prohlášení

má však president právo žádati odůvodněným poselstvím za opětné projednání zákona, nechce-li zákon prohlásiti. Této žádosti musí parlamentem býti vyhověno. Ve skutečnosti však president důsledkem režimu parlamentního tohoto práva neuzívá.

V celku lze říci, že president republiky francouzské má postavení a veškerá práva parlamentního monarchy s tím toliko rozdílem, že jest volen pouze na sedm let (právě tak, jako ústava Severoamerické Unie vyměřila práva presidenta Unie podle tehdejšího právního postavení anglického krále).

Parlament francouzský jest složen ze dvou komor, ze sněmovny poslanecké a ze senátu. Obě sněmovny tyto ustavují se dnes výlučně volbou. Do poslanecké sněmovny se volí podle soustavy volebních okresů či podle systému uninominálního. (Způsob volby do poslanecké sněmovny byl za Třetí republiky dvakrátě změněn. Původně se volilo podle soustavy volebních okresů; zákonem z roku 1885 byla zavedena soustava listinná, avšak již za čtyři roky zákonem z roku 1889 byla opětně zavedena soustava volebních okresů. Nyní pak právě se projednává zákon na zavedení soustavy listinné.) Volby se konají na základě všeobecného a rovného práva hlasovacího, a období zákonodárné činí čtyři roky. Senát se volí po departementech podle soustavy listinné ve zvláštních sborech voličských na dobu devíti let; každý třetí rok vystupuje třetina senátorů, kteráž se pak doplňuje novou volbou. K platnému zvolení se vyžaduje naprostě většiny všech hlasů platně odevzdaných, a o zastoupení menšin postaráno není.

Obě sněmovny jsou v zásadě rovné a mají stejný podíl na zákonodárství. Toliko osnovy finanční jest předložiti nejprve sněmovně poslanecké. V oboru

pravomoci jsou tu jakési rozdíly. Poslanecká sněmovna má výlučné právo podati obžalobu na presidenta republiky a na ministry. Senát soudí presidenta, ministry a všechny, kdož jsou stiháni pro zločin proti bezpečnosti státu, a dává svolení rozpustiti sněmovnu poslaneckou. Politicky má senát jaksi vyvýšenější postavení v tom směru, že podle shodného úsudku se pokládá za záruku dobrého zákonodárství a správného chodu ústavy.

Parlament jest nejen sborem zákonodárným, nýbrž důsledkem režimu parlamentního regulátorem veškerého života veřejného. Vláda, t. j. ministerstvo, tu není ničím jiným než výborem většiny parlamentu, a parlament, či spíše řečeno poslanecká sněmovna parlamentu rozhoduje o osudu každého ministerstva. —

To jsou tři hlavní typy republik. Máme sice ještě některé podružné typy, zejména při jihoamerických republikách, ale tyto rozdíly nepadají na váhu, takže netřeba se o nich zvláště zmiňovati.

K jakému typu republiky bude patřiti republika československá, prozatím určití nelze. To bude lze učiniti, až bude vydána definitivní ústava republiky.

Ke str. 31. jest doplniti:

„Ve Francii byla pro volby do poslanecké sněmovny soustava listinná již přijata a podle ní byly také volby již vykonány.“

UK PrF MU

3129S18295

OBČANSKÁ KNIHOVNA. Stojíme na prahu nového života národa. Mezi množstvím úkolů, jež na nás naléhají, jest zajisté jedním z nejpřednějších ten, aby celý národ byl vychován k plnému vědomí své existence. Jest třeba, aby veškeren český lid byl dokonale poučen o význam šťastného obrátu v našem národním osudu; každý jednotlivec aby znal svá práva a své povinnosti jakožto občan československé republiky a duch republikánských a demokratických zřízení aby pronikl až do nejposlednější osady. Lhostejný a nenávislný poměr, v němž jsme stáli ke státu rakouskému, způsobil, že občanská výchova českého lidu vykazovala tolik nedostatků; teprve na půdě vlastního národního státu může ona nabýti smyslu kladného a radostného.

Národní shromáždění uznalo nutnost tohoto požadavku tím, že vydalo zákon o lidových kursech občanské výchovy. Zákon tento bude v nejbližší době uskutečněn a po veškeré oblasti republiky bude zřízen široká organizace těchto kursů, v nichž se občanstvu dostane poučení o republice, její ústavě a demokratických jejích zřízeních.

Na podporu této práce a zejména za tím účelem, aby pořadatelům těchto kursů a přednášejícím v nich dostalo se příruček a potřebných literárních pramenů, jakož i proto, aby celá tato akce řízena byla jednotným duchem, bude vydávána péčí ministerstva školství a národní osvěty Občanská knihovna.

Sbírka tato bude přinášeti poučení ze všech oborů ústavy, státní správy a sociálního života, a to buď ve formě věcných příruček nebo volně psaných statí. Dbáno bude toho, aby úroveň knihovny byla nejpopulárnější a lidu dostupná. Zároveň však aby sbírka tato sloužila potřebám všech, kdož ve zmíněných kursech budou o těchto předmětech přednášet a všem vůbec, kdož se účastní politické práce, zejména i venkově.

Bude postaráno i o to, aby mohla z Občanské knihovny čerpat poučení dospělejší mládež, i aby její svazečky mohly být zařazeny jakožto vzdělávací četba do čítáren vojenských. Ježto pak bude vydávána naší Občanská knihovna ve spojitosti s výše uvedenými lidovými kursy občanské výchovy. Lze doufat, že dojde co nejhojnějšího rozšíření a nebude v republice obce, v níž by nekonala své poslání.

Občanská knihovna bude vycházeti v krátkých lhůtách, a to v sešitech dvouarchových. V každém sešitě dostane se čtenářstvu poučení o určitém předmětu z občanského života anebo o důležité časové otázce z pera vynikajícího politického pracovníka nebo odborníka.

Dosud vyšlo po 75 h: Svazek I. Dr. B. Baxa: *Republika*. Svazek E. V. Voska: *Americká demokracie*.

Pro příští svazky Občanské knihovny jsou připraveny tyto sešity: Dr. Jan Herben: *Duch demokracie*. — T. G. Masaryk: *Povolení prezidentova*. — Dr. A. Meissner: *Obec v republice*. — Dr. E. Ben